

Puslespillet kan gå dobbelt op

Planlægningen af det åbne land i Danmark er ved en korsvej. Skal det være markedsstyring eller lokalt forhandlingsplanlagte løsninger fremover?

Af Anne Mette Ehlers

”Det spændende ved det danske landskab er, at det hele er et resultat af planlægning. Alt er udnyttet og matrikuleret som individuel ejendom. Vi har hverken outback, stateland eller ’Kongens Land’, som bare ligger hen som fælles- eller statseje. Alt har en funktion, hvad end det er landbrug, byer, skov, natur, sommerhuse, transport eller energiproduktion.”

Forsker og landinspektør ved Institut for Planlægning ved Aalborg Universitet, Esben Munk Sørensen, har set på planlægningen gennem tiden. Han starter med at sætte en tyk streg under Danmarks begrænsede plads.

Allerede i slutningen af 1800-tallet var de sidste fællesskaber omkring overdrev og hedearealer inddraget til agerjord – opmålt og matrikuleret. Landvinding og opdyrkning af vådområder foregik i stor stil frem til 1950’erne, hvor vi nåede op på 200.000 selvstændige landbrug. I dag er der 7-10.000 industrielle heltidslandbrug i en spredt mosaik af hurtigvoksende bedrifter med dyrkningsterritorier og -marker viklet ind i hinanden.

Tidens ønske er mere natur

De sidste 250 års skiftende landskab- og udstykningspolitik har ændret landskabet i forskellige ryk. I øjeblikket står vi foran en ny periode, hvor vi skal træffe nogle valg. For det er for alvor ved at gå op for os, at det intensive landbrug presser naturgrundlaget for hårdt. I følge Naturstyrelsen er 340 plante- og dyrearter udryddet siden 1850, og de forsvinder mellem 100 og 1000 gange hurtigere, end de ville gøre naturligt.

”Wilhelmudvalget dokumenterede et behov for at gøre plads til mere og bedre natur. Det er dog ikke anderledes, end at planlægningen af landskabet altid har udviklet sig i takt med tidens ønsker til ejendomsudviklingen,” pointerer Esben Munk Sørensen.

En lang række naturgenopretningsprojekter viser, at det kan lade sig gøre i praksis at designe og genskabe natur. ”I områder med naturopretning kommer arterne hurtigt tilbage, som for eksempel i Vilsted Sø, der blev fyldt med vand igen eller Skjern Å, der blev ført tilbage til sit oprindelige løb.”

Esben Munk Sørensen, landinspektør og forsker ved Institut for Planlægning, Aalborg Universitet.

Skjult reserve i jordbytte og multifunktionalitet

Hvordan får vi plads til mere, når pladsen allerede er brugt? I følge Esben Munk Sørensen kan man få frigivet nogle reserver, hvis man rydder op efter 70’ernes strukturudvikling, hvor ekspanderende heltidslandbrug opkøbte jord spredt rundt omkring i landskabet - blandt andet med stigende landbrugstrafik på de små

Det danske landskab er et resultat af planlægning. Opdyrkning, landvinding, intensivering, udflytning, bosætning, beskæftigelses- og familiepolitik. Billedet er fra udstykningstidens (1899-1960) skabelse af nye familielandbrug. Nu er udfordringen en integreret vækst- og naturfremme. Samt måske hvordan man håndterer afvikling af helårsbeboelse i nogle områder og det modsatte i andre.

kommuneveje som følge.

Metoden er jordfordeling, den gammelkendte, frivillige 'bytteordning' mellem landmænd. Men i en ny form, hvor lokale ønsker indarbejdes i planerne. Uafhængige planlæggere etablerer i samarbejde med lodsejerne og kommunerne bytteaftaler, så de samlede arealer bliver bedre udnyttet til de ønskede formål.

Metoden følger anbefalingerne i Landbrugskommissionens rapport "Natur og Landbrug - en ny start" fra 2013, hvor der er fokus på lokale landskaber og værktøjer, der fremmer frivillige lokale løsninger i stedet for centrale statslige udmeldinger.

Brug for ny planlægning

Esben Munk Sørensen mener, at jordfordeling er den eneste rigtige metode til at få puslespillet til at gå op.

"Vi står overfor en periode, hvor landbrugsenhederne vil blive endnu større, og vi samtidigt skal have en ny balance i forhold til natur og biodiversitet. Her er jordfordeling det nødvendige redskab til en ny lokal, ejendomsudformende planlægning, som skaber

” Det spændende ved det danske landskab er, at det hele er et resultat af planlægning. Alt er udnyttet og matrikuleret...
...Alt har en funktion, hvad end det er landbrug, byer, skov, natur, sommerhuse, transport eller energiproduktion.

Kan regnestykket gå op?

Hovedformål	I dag	År 2050
Landbrug	61%	Måske større
Energiproduktion på landbrugsjord	1%	10%?
Skov	15%	20-25%
Natur- og vådområder	12%	25-30%
Sommerhus- og fritidsområder	1%	1,5%?
Byområder	8%	10%?
Transport	2%	3%?
I alt	100%	mere end 130%

Kilde: Anvendelsen af Danmarks areal i fremtiden. Rapport fra Fonden Teknologirådet, januar 2016

Et typisk heltidslandbrug består i dag af en samlet bedrift med jorder spredt over et større landbrugsområde. Det skyldes enkeltvisse tilkøb af jorder og ejendomme over en lang periode. Det giver en meget fragmenteret landbrugsbedrift, hvis arrondering kan forbedres ved at skabe mere sammenhæng i de spredte jorder. Illustration: Esben Munk Sørensen.

vækst både for natur og erhverv, ikke mindst på grund af frivillighedsaspektet. Siger du til en landmand - eller en hvilken som helst anden grundejer - at han skal ændre sin produktive arealanvendelse til natur, stejler han. Men får han erstatningsjord, der tilmed kan være tættere på og bedre egnet til produktion, vil han gerne afstå til naturformål."

Et andet centralt nøgleord er multifunktionalitet. Samme areal kan nemlig have flere funktioner på en gang, som fx energiproduktion, grundvands-sikring, rekreation, naturpleje eller landbrug.

"Med god planlægning bliver der plads til både produktionsforøgelse i landbruget og mere natur. Det afgørende er metoden i form af en forhandlingsbaseret planlægning, der inddrager de berørte", slutter Esben Munk Sørensen. •

Det åbne land som dobbelt ressource

I "Collective Impact Det åbne land som dobbelt ressource" arbejder parterne sammen om at skabe fælles løsninger, der kan håndtere de mange forskellige interesser og måder at anvende landskabet på. Parterne vil vise nye, fremsynede veje til brug af landskabet, der ikke udelukker, men gavner hinanden. B.l.a. afprøves multifunktionel jordfordeling i tre projektkommuner. Målet er at tænke anvendelser af det åbne land sammen for at skabe smukke landskaber med attraktive bosætnings- og besøgs- og erhvervsmuligheder, en rig og varieret natur, et rent miljø og levende lokalsamfund.

Bag Collective Impact Det åbne land som dobbelt ressource findes en styregruppe, flere

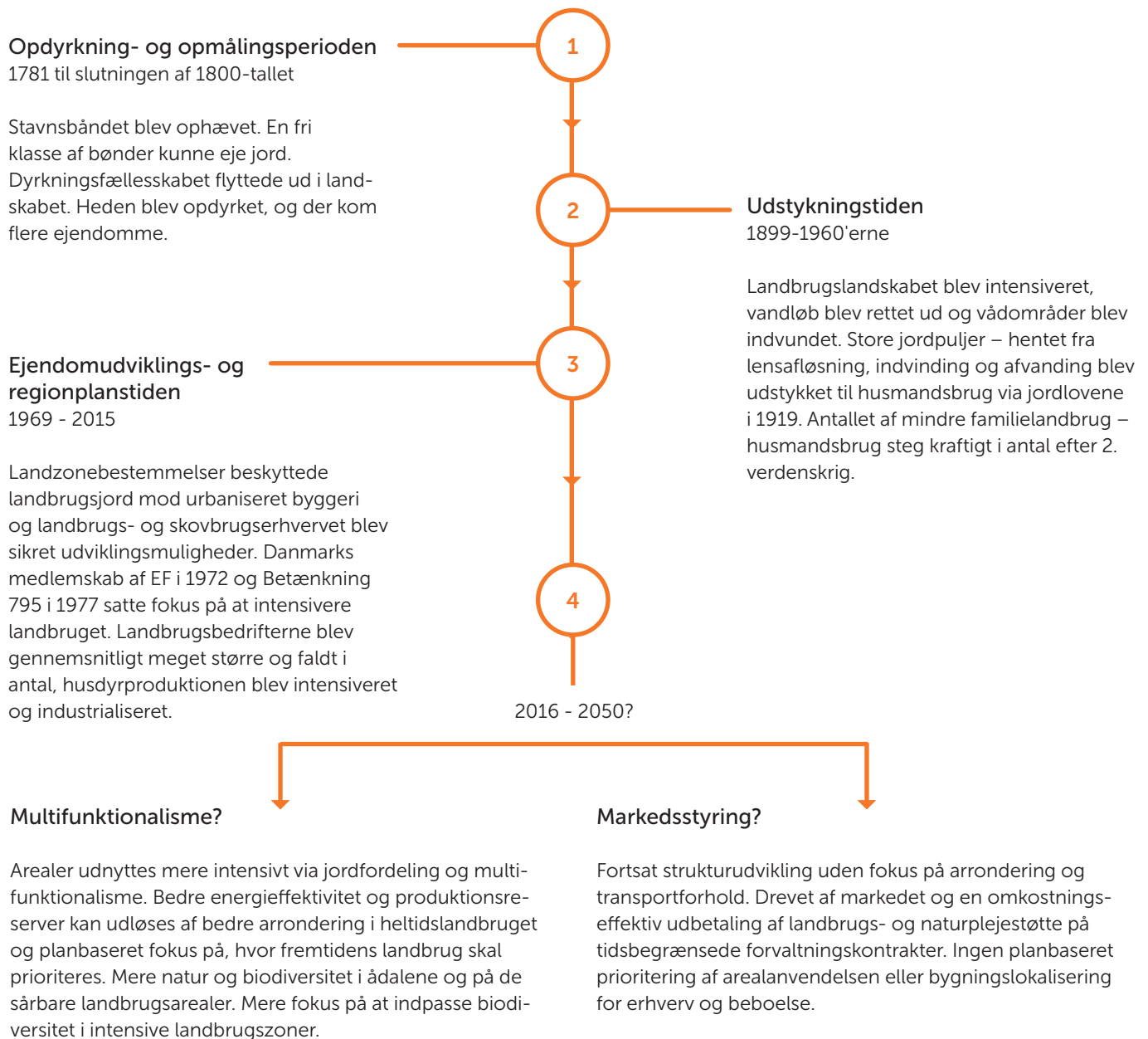
arbejdsgrupper samt et mindre sekretariat. Jørn Jespersen er formand for Det åbne land som dobbelt ressource.

Følgende organisationer er repræsenteret i styregruppen:

- Kommunernes Landsforening,
- Landbrug & Fødevarer,
- Friluftsrådet,
- Økologisk Landsforening,
- Danmarks Naturfredningsforening,
- Dansk Skovforening,
- DGI,
- Realdania,
- Danmarks Jægerforbund,
- Danmarks Sportsfiskerforbund,
- Bæredygtigt Landbrug
- Dansk Ornitologisk Forening.

Læs mere på collectiveimpact.dk/det-aabne-land

Planlægningen af det åbne land kan indddeles i tre store epoker – og vi står foran en fjerde

Danmarks areal i fremtiden

Hvordan prioriterer vi den fremtidige brug af landets arealer? Teknologirådet behandler spørgsmålet i det to-årige projekt "Prioritering af fremtidens arealanvendelse i Danmark". Opgaven er at pege på synergier og prioriteringer for at undgå konflikter i tide. Der er fokus på bl.a. bæredygtighed, biodiversitet, sameksistens mellem natur og landbrug, transport og nye energiformer. Projektet gennemføres i samarbejde med Aalborg Universitet og er støttet af VELUX FONDEN. Projektet har indtil nu frembragt

en større baggrundsanalyse og afholdt workshops med eksperter, interessenter og politikere. Der er afholdt et Borgertopmøde og en Folketingshøring. Der er planlagt to seminarer og endnu en høring for Folketingets politikere før projektet afsluttes i 2017 med offentliggørelse af konklusioner og anbefalinger.

'Fremtidspanelet', er projektets politiske følgegruppe. Gruppens medlemmer er:

- Anni Matthiesen, V
- Christian Poll, Å

- Henrik Dahl, I
- Ida Auken, Radikale R
- Jens Henrik Thulesen Dahl, O
- Kirsten Brosbøl, A
- Maria Reumert Gjerding, Ø
- Mette Abildgaard, C
- Steen Gade, F

[Læs mere på tekno.dk](#)

Fonden Teknologirådet arbejder for en fælles udvikling af samfundet og rådgiver om teknologiens muligheder og konsekvenser for mennesker, miljø og samfund.

Lønborg Hede skal ud af isolationen

Ringkøbing-Skjern Kommune har en drøm om at omdanne Lønborg Hede fra lukket land til en offentlig naturperle. Som forsøgskommune i Collective Impact initiativet "Det åbne land som dobbelt ressource" er drømmen nu tæt på at blive til virkelighed.

Af Charlotte Daugbjerg Sørensen

"Lønborg Hede er det smukkeste hedelandskab, man kan forestille sig, men det er ikke særligt tilgængeligt. Området er næsten isoleret fordi det er omgivet af skov, private jordlodder og landbrugsarealer, der nogle steder kiler sig ind i hedelandskabet. Vil man frem til heden, er det med fare for at fare vild - og det er ærgerligt, for der er tale om en naturperle i verdensklasse," fortæller Tanja Kaiser, projektleder i konsulentfirmaet Landudviklerne med ansvar for jordfordelingsprojektet i Ringkøbing-Skjern Kommune.

Fra skepsis til god dialog

Dele af Lønborg Hede er fredet på grund af sine naturværdier og uforstyrrede landskaber. Området er en del af Natura 2000 – et netværk af udpegede naturområder i EU, der har til formål at beskytte sjældne arter og naturtyper. I dag ligger dyrkede marker helt tæt på Natura-2000 området. De afvander til Styg Bæk, der igen afvander til Ringkøbing Fjord, som i forvejen er belastet af kvælstof. Hvis man kunne bytte nogle af markerne tæt på heden kunne man – ud over muligheden for et sammenhængende og storlået hedeareal - forbedre vandkvaliteten i Styg Bæk og Ringkøbing Fjord og mindske belastningen fra okker, kvælstof og fosfor.

"Projektet har kørt siden efteråret

2015, hvor man blandt andet har taget kontakt til de mere end 100 forskellige jordejere, der ejer jordlodder rundt om heden. Det er med andre ord noget af et puslespil der skal gå op, og det er klart, at sådan et projekt til at begynde med vækker skepsis hos nogen. Men der har været god dialog og ejerne af de helt centrale arealer er heldigvis interesseret i at bytte den magre

sandjord på heden til jord tættere på deres egen gård," siger Tanja Kaiser og fortsætter:

"Det vil sige, at vi på nuværende tidspunkt kan gå videre med et projekt, hvor vi kan få kædet naturen sammen, og hvor vi kan høste nogle miljømæssige gevinster i relation til Styg bæk og Ringkøbing Fjord." •

Lønborg Hede har et stort rekreativt og oplevelsesmæssigt potentiale, hvis det bliver åbnet op for lokale og turister. Foto: Ringkøbing-Skjern Kommune

Naturområde med vilde potentialer

Tæt på vesterhavskysten kan en mosaik af små jordlodder blive Danmarks største sammenhængende naturområde.

Af Charlotte Daugbjerg Sørensen

I Jammerbugt Kommune ligger et råt, vilt og helt unikt naturområde med sjældne, U-formede parabelklitter. I området, der ligger tæt på kysten mellem Bulbjerg og Slettestrand, findes desuden sjældne arter af sommerfugle, padder og orkidéer, ligesom det er tilhørssted for hjortevildt, herunder mange kron dyr. Men klitterne er mange steder groet til og de sjældne arter er i farezonen, blandt andet fordi der hidtil ikke har været en samlet strategi til både at benytte og beskytte området.

”Med jordfordeling som redskab kan området blive Danmarks største sammenhængende naturområde, hvor naturpleje, friluftsliv og turisme går op i en højere enhed”, siger Marianne Fisker, projektleder i Jammerbugt Kommune. Hun er lige nu i fuld gang med et pilotprojekt med multifunktionel jordfordeling. Projektet er en del af Collective Impact-initiativet Det åbne land som dobbelt ressource, som samler 12 parter på tværs af landbrugs- og skovbrugserhverv, grønne organisationer, øvrige brugere af det åbne land samt kommuner. Parterne har modtaget finansiering fra Realdania til at gennemføre projektet. Jammerbugt Kommune udvikler sideløbende en helt ny metode til planlægning af det åbne land, som skal rulles ud i forbindelse med Kommuneplan 2017.

Naturkød og robuste stiforløb
”Multifunktionel jordfordeling er en fin nytænkning af

jordfordelings-redskabet og det har vist sig at være et langt mere smidigt redskab end fx en fredning af så stort et naturområde”, fortæller Marianne Fisker. Det går ud på, at de landmænd, som fortsat ønsker at dyrke jorden som hidtil, tilbydes andre arealer uden for klitområdet – arealer som ideelt set både vil ligge tættere på bedriften og være af bedre dyrkningsværdi. Samtidigt søges ejere til arealerne inde i klitområdet, som ønsker at dyrke dem naturnært. Det hele foregår frivilligt og i respekt for den enkelte landmands ønsker.

”Der er i forvejen et stærkt lokalt engagement i Jammerbugt, og det er på relativt kort tid lykket at få aktive borgere, foreninger og turismeaktører til at mødes på tværs af interesser. Derfor har vi nu et katalog fyldt med kreative idéer og løsningsforslag, der tilgodeser både landbrug, natur og lokal udvikling,” fortæller Marianne Fisker.

Blandt idéerne er produktion af naturkød, dvs. lokal fødevarerproduktion med dyr, der har græsset i området. Ligesom der generelt er et stort ønske om bedre information og nemmere adgang til området.

”Målet er, at områdets natur forbliver uforstyrret samtidigt med, at adgangen bliver løftet med for eksempel information og robuste stiforløb. Det er nu inden for rækkevidde takket være et godt samspil mellem lokale foreninger, borgere og lodsejere”, siger Marianne Fisker. •

Foto: Claus Bjørn Larsen

Der er i projektområdet mellem Bulbjerg og Slettestrand god mulighed for at genskabe Danmarks største sammenhængende naturområde. I den statsejede Thorup Plantage er en af de store parabelklitter blevet ryddet for trævækst, så man kan se den specielle klitformation.

Foto: Claus Bjørn Larsen

Multifunktionel jordfordeling handler om dialog, og lokalbefolkningen har bidraget særdeles aktivt med idéer og løsningsforslag, bl.a. på et velbesøgt lodsejermøde i april 2016.

Lav marken om til baghaver

Hvad sker der når en flok landmænd og byens øvrige borgere går i tænkeboks sammen? Skive Kommune har høstet utraditionelle idéer til positiv udvikling som led i et jordfordelings-projekt

Af Charlotte D. Sørensen

Hvorfor ikke inddrage jord fra de marker, der grænser op til byens parcelhuse, så husene kan få en større baghave? Større matrikler kan nemlig være et redskab til at tiltrække nye familier. Det er blot en af de mange idéer, som er udsprunget af Skive Kommunes arbejde med to jordfordelingsprojekter i Nordfjends – et landdistrikt på over 2.000 hektar med udsigt over Limfjorden og med et stort potentiale for kultur- og naturoplevelser.

”Vi har oplevet en overvældende interesse hos både landmænd og øvrige borgere for at mødes og finde fælles løsninger til en positiv udvikling i deres lokalområde. Folk er mødt op med ønsket om at finde løsninger, der styrker hele området og ikke bare den enkeltes interesser,” siger Line Byskov, der arbejder som projektleder med jordfordeling i Skive Kommunes Teknisk Forvaltning. Hun fortsætter:

”Vi har de seneste år fået skabt en værdifuld og frugtbar dialog om muligheder og planlægning i Nordfjends på tværs af borgere og landmænd, hvor jordfordeling løbende er kommet til at spille en stor rolle. De vil gerne være med til at skabe en ny udvikling i området. Det har været fantastisk at se folks stolthed og kærlighed til deres

nærområder, og de ser jo potentialer i områderne på en helt anden måde end os herinde på kommunen.”

Nytænkende brug af jordfordelingsredskabet

Skive Kommune er lige nu projektkommune i Collective Impact-samarbejdet Det åbne land som dobbelt ressource, hvor 12 parter fra landbrugs- og skovbrugserhverv, kommuner, grønne organisationer og øvrige brugere af det åbne land deltager og har igangsat projektet om multifunktionel jordfordeling. Dermed bygger Skive Kommune videre på projektet ’Fremtidens Landskaber’ under Københavns Universitet, som Skive Kommune har deltaget i siden 2013. De to projekter er nu flettet sammen under overskriften ”Liv og Limfjordslandskab i Nordfjends”. Undervejs har der været adskillige borgermøder og workshops med deltagelse fra både landmænd og øvrige borgere. Det intense fokus på jordfordeling munder ud i et naturgenopretningsprojekt ved Nørresø – et kommunalt vådområdeprojekt - samtidig med at kommunen, borgerne og landmændene i skrivende stund er midt i processen med multifunktionel jordfordeling som led i Collective

Impact-projektet.

”Traditionel jordfordeling er et fint redskab, men den multifunktionelle dimension er genial, fordi det ikke blot giver landmændene mulighed for at bytte jord, så de får nogle fordele i forhold til deres daglige drift og dyrkning af egne marker. Det giver også mulighed for at involvere ildsjæle og frivillige borgere på egnen og skabe løsninger, der kommer alle til gode på den lange bane,” siger Line Byskov og fortsætter:

”Vi er i fuld gang med et projekt om at genoprette Nørresø – et større vådområde i Nordfjends. Men arbejdet med multifunktionel jordfordeling har bragt mange spændende idéer til torvs, som vi nu skal arbejde videre med. Området har et stærkt foreningsliv, som af borgerne er nævnt som én af de ting, der skal værnes om og styrkes – sammen med blandt andet købmanden i Hald, den lokale skole og daginstitutionen. Desuden er der kommet idéer med stier, der forbindes i et større naturområde - samt en såkaldt fjordsti langs kysten. En landmand har endda selv foreslået shelters på noget af hans jord, der ligger i et naturskønt område.”

Et stort ønske blandt Skives borgere og landmænd er at gøre naturen mere tilgængelig og sammenhængende, blandt andet via en fjordsti og stier, der forbinder et større område i Nordfjends. Foto: Skive Kommune

” Vi kan være med til at gøre noget for at øge bosætningen og give folk bedre adgang til naturoplevelser. Og det har været en stor sidegevinst ved projektet at få en dialog mellem os jordbrugere og de andre borgere i området.

Rasmus Boudigaard, landmand i Nordfjends

Landmænd som idégeneratorer

I den brede befolkning er Skive Kommune måske mest kendt for at have opfostret en lang række af kulturpersonligheder, som fx skuespillerne Ulf Pilgaard og Preben Kristensen, filminstruktøren Per Fly, bandet Duné, musikeren Mads Langer og komikeren Rune Tolsgaard. Derudover er den lokale musikfestival, Skive Festival, på få år vokset til en af Danmark største. Men Skive er også rig på landmænd, der gennem generationer har dyrket jorden, hvad enten det er fed muld eller mere krævende, sumpede områder tæt på Limfjorden. En af dem er Rasmus Boudigaard, som driver et landbrug

på 200 hektar i Nordfjends. Han har 300 køer og dyrker desuden græs- og majsmarker. Han har som mange andre landmænd i kommunen deltaget aktivt i nær ved 10 borgermøder og workshops om jordfordeling – ikke bare som landmand, men også som aktiv borger i byen, der gerne vil være med til at tiltrække nye tilflyttere til Skive Kommune.

”Vi landmænd har selvfølgelig interesse i at få mere sammenhængende marker tættere på vores bedrift. Men det handler også om, at vi gerne vil genere folk mindst muligt med vores landbrugsmaskiner, som fylder meget på vejene, når vi kører ud til marker langt fra gården. Og når vi, som følge af

jordfordelingen, får mere sammenhængende natur og landskab i Nordfjends, har vi også masser af idéer at byde ind med,” siger Rasmus Boudigaard.

Han er blandt andet stor fan af idéen om at bytte noget af den jord, der grænser op til parcelhuse eller nedlagte ejendomme, for på den måde at skabe større og mere attraktive grunde og ejendomme. Hvilket igen kan øge bosætningen og fastholde unge familier med børn. Rasmus Boudigaard har været glad for, at Skive Kommune har involveret ham og hans kolleger aktivt siden forsøgene med jordfordeling og multifunktionel jordfordeling startede:

”Det er positivt for vores erhverv, at vi kan være med til at gøre noget for at øge bosætningen og give folk bedre adgang til naturoplevelser. Og det har været en stor sidegevinst ved projektet at få en dialog mellem os jordbrugere og de andre borgere i området. Det har banet vejen for forståelse for, hvad vi hver især laver, og det er noget, jeg tror vores lokalsamfund kan drage nytte af fremover – også i andre sammenhænge end jordfordeling,” fastslår Rasmus Boudigaard. •